

УДК 336.645.1:620.9

Петренко І. П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри інвестиційної діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Козловська О. Ю.

*студентка фінансово-економічного факультету
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Petrenko I. P.

*PhD in Economics,
Associate Professor of Investment Activity Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

Kozlovs'ka O. Yu.

*Student of Financial and Economic Faculty
National Economic University named after Vadym Hetman*

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ПРОЕКТІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ

FINANCIAL SUPPORT FOR PROJECTS IN SPHERE OF ENERGY SAVING IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена виявленню сучасних тенденцій у наданні фінансової підтримки вітчизняним проектам, пов'язаним з енергозбереженням. Авторами проаналізовано нормативну базу, що регулює політику у сфері енергетичної безпеки та ефективності в Україні. Досліджено основні джерела фінансування інвестицій в енергозберігаючі технології. З'ясовано, що кошти державного та місцевих бюджетів, державних спеціалізованих фондів практично не задіяні у цьому процесі. Виявлено, що найбільш активно в Україні для фінансування енергозберігаючих проектів використовуються інструменти банківського кредитування, а також грантові та кредитні програми міжнародних організацій та фінансово-кредитних установ.

Ключові слова: енергозбереження, енергоефективність, проект, інвестиції, фінансування, кредит.

Вступ та постановка проблеми. В сучасному світі питання охорони навколишнього середовища й пошуку нових джерел енергії є як ніколи актуальним, як і необхідність енерго- та ресурсозбереження в інтересах стійкого розвитку країни. Остання проблема набула загострення під впливом зростання дефіциту паливно-енергетичних ресурсів та підвищення цін на них, що для України з її високим рівнем експорту енергоносіїв значною мірою впливає на процес економічного зростання.

Протягом багатьох років в Україні політиці енергоефективності не приділяли належної уваги. Як промисловий, так і соціальний сектори вітчизняної економіки функціонували за рахунок традиційних джерел енергії. Масова енергомодернізація житлових та громадських будівель не проводилася уже тривалий час. Згідно з даними проведеного у 2017 р. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України дослідження втрати газу під час неефективного споживання теплової енергії складають близько 65%, а економічні втрати можуть становити до 1,8 млрд. дол. США щорічно [1, с. 9]. В умовах, коли наша країна перебуває в пошуку конкурентних переваг на європейському ринку і шляхів зниження своєї енергозалежності від експорту енергоносіїв з Росії, такі цифри є неприпустимими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Очевидно, що вирішення проблем із підвищенням енергоефективності вітчизняної економіки криється у пошуку джерел фінансування реалізації відповідної політики на макро- та мікрорівнях. Вивченням питань забезпечення грошовими коштами проектів, пов'язаних з енергозбереженням

та фінансуванням альтернативної енергетики, займалися багато провідних вчених, таких як, зокрема, М.С. Данько, О.О. Ляхова, С.П. Денисюк, М.П. Ковалко, О.М. Суходоля, В.В. Джеджула. Проте кон'юнктура ринку енергоносіїв під тиском політичних рішень, екологічних змін та соціального тиску змінюється настільки стрімко, що виникає потреба регулярного огляду наявних в Україні методів та джерел фінансування інвестицій у сфері енергозбереження.

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій у наданні фінансової підтримки проектам із впровадження енергозберігаючих технологій в Україні з метою виявлення потенціалу до нарощування енергетичної безпеки країни.

Результати дослідження. Насамперед необхідність енергозбереження та енергоефективності визначена на законодавчому рівні. У статті 3 Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» наголошується на тому, що енергетика та енергоефективність є пріоритетними напрямками розвитку на період до 2020 р. [2]. Статтею 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» встановлено, що стратегічними пріоритетними напрямками на 2011–2021 рр. є освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії [3].

Сьогодні основним нормативно-правовим актом, що регулює проблему енергозбереження, є Закон України «Про енергозбереження», який визначає це поняття як організаційну, наукову, практичну чи інформаційну діяльність, що спрямована на раціональне використання та

економне витрачання первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів в національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів [4]. Його доповнюють Закони України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [5], «Про альтернативні види палива» [6], «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» [7], «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» [8].

Необхідною умовою забезпечення сталого та пропорційного розвитку України слід визнати вирішення проблеми підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів та поліпшення енергозабезпечення економіки. Одним із способів стимулювання енергозбереження, який визначений на законодавчому рівні, є пріоритетне фінансування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних ресурсів. Пріоритетному фінансуванню підлягають енергозберігаючі заходи, вжиття яких відбувається згідно з рекомендаціями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, включаючи витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, виготовлення дослідних зразків та експериментальних установок, впровадження у виробництво високо-ефективних технологічних процесів, обладнання та матеріалів.

Джерелами фінансування заходів щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів є Державний фонд енергозбереження, власні та позикові кошти підприємств, Державний бюджет України, місцеві бюджети.

Однак у статті ми хочемо зосередити увагу саме на **кредитуванні** проектів з енергозбереження. Насамперед це обумовлено низьким рівнем платоспроможності фізичних та юридичних осіб в Україні, які через брак власних коштів змушені відмовлятися від інвестицій у подібні проекти. Окрім того, в «Енергетичній стратегії України на період до 2035 року» зазначається, що держава повинна мінімально інвестувати, але максимально сприяти формуванню стимулюючого інвестиційного клімату. Головними передумовами і джерелами інвестицій при цьому є деофшоризація економіки, впровадження стимулюючого податкового й регуляторного законодавства, економічно обґрунтовані тарифи та міжнародні інвестиції. Частка прямих інвестицій з державного бюджету України у розвиток енергетичної інфраструктури не має перевищувати 5–10% [9, с. 7]. Схожа ситуація спостерігається і в найбільш розвинутих країнах. Наприклад, впровадження енергозбереження в Німеччині, яка найбільш активно використовує сучасні технології енергозбереження й альтернативні джерела енергії, що фінансують банки й великі корпорації, а не держава.

Варто зазначити, що придбання, виготовлення чи застосування підприємствами енергозберігаючих технологій та обладнання кредитується на пільгових умовах. В такому випадку розмір зниження відсоткової ставки залежить від енергетичної ефективності впровадження енергозберігаючих заходів. Компенсація збитків кредитних установ від зменшення позикового відсотка проводиться за рахунок коштів Державного фонду енергозбереження.

Далі розглянемо, які програми кредитування проектів з енергозбереження вже діють, а які заплановано реалізувати найближчим часом в Україні.

У 2017 році було прийнято проект Закону «Про Фонд енергоефективності», метою якого є підтримка ініціатив щодо енергоефективності, впровадження інструментів стимулювання і підтримки здійснення заходів із забезпечення енергетичної ефективності будівель та енергозбереження переважно в житловому секторі з урахуванням національних планів щодо енергетичної ефективності [10]. Створення Фонду енергоефективності дасть змогу Україні отримати від Європейського Союзу кошти для вирішення проблеми енергозбереження. Джерелами наповнення Фонду повинні стати кошти з державного бюджету України (закладено 400 млн. грн. на 2017 р.) та донорів (домовленість щодо 100 млн. євро з Урядом Німеччини та ЄС).

На окрему увагу заслуговує програма Кабінету Міністрів України «Теплі кредити». Згідно з нею обсяг коштів, які спрямовані на видачу населенню кредитів для придбання енергоефективних матеріалів і обладнання, в 2015 р. склав 1,57 млрд. грн., в 2016 р. – 900 млн. грн., в 2017 р. – 400 млн. грн. [11].

Відшкодування, яке надається учасникам цієї програми, становлять:

- 20% суми кредиту (але не більше 12 тис. грн.) на придбання негазових/неелектричних котлів для фізичних осіб;
- 35% суми кредиту (але не більше 14 тис. грн.) на придбання енергоефективного обладнання/матеріалів для фізичних осіб;
- 40% суми кредиту (але не більше 14 тис. грн. в розрахунок на одну квартиру) на придбання енергоефективних матеріалів та обладнання для ОСББ (окрім домогосподарств, які отримують субсидії);
- 70% (але не більше 14 тис. грн. в розрахунок на одну квартиру) на придбання енергоефективних матеріалів та обладнання для ОСББ (тільки для домогосподарств, які отримують субсидії) [1, с.12].

Видачу таких кредитів задля підтримки енергозбереження здійснювали такі банки-агенти, як «Ощадбанк» (програма «Ощадний дім»), «Укргазбанк» (програма «Тепла Оселя»), «Укресімбанк» та «Приватбанк».

Найбільший «теплий» кредит був виданий «Укргазбанком». Його розмір склав 9,7 млн. грн. на 5 років при максимальній допустимій сумі в 10 млн. грн. Очікується, що для мешканців будинку проект має окупитися за 3,3 роки [12].

Якщо нині «Ощадбанк» та «Укргазбанк» припинили прийом заявок на отримання кредитів у зв'язку з вичерпанням бюджетних коштів на компенсацію, «Приватбанк» продовжує здійснювати кредитування. В рамках програми ним пропонуються такі товари: твердопаливні котли, радіатори водяної системи опалення, устаткування й матеріали для проведення робіт з теплоізоляції, металопластикові вікна. Строк кредитування складає до 24 місяців, сума позики – до 50 000 грн., а відсоткова ставка за кредитом на енергомодернізацію приватних будинків та квартир становить від 24,5% [13].

Основною проблемою в процесі використання «теплих» кредитів є те, що кошти з бюджету в банки-агенти надходять із затримками, тому часто ці програми припиняють. Протягом 2016 р. загальний час таких зупинок склав майже п'ять місяців. Проте, незважаючи на затримки, всі виділені бюджетом кошти були використані. Це породило негативне явище з корупційною складовою, коли претенденту на «теплий кредит» гарантується його

видача за окрему плату за умови поновлення бюджетного фінансування.

Також в Україні діють кредитні та грантові програми, пов'язані з проектами енергоефективності, від таких міжнародних фінансових установ, як, зокрема, Європейський банк реконструкції і розвитку, Світовий банк, Європейський інвестиційний банк. На відміну від вітчизняних «теплих кредитів», міжнародні кредитні і грантові програми орієнтовані на сектор малого та середнього бізнесу. Взяти участь у таких програмах для вітчизняних підприємств важче, адже здебільшого міжнародні фінансові організації встановлюють суворі вимоги для їх учасників.

Європейським банком реконструкції та розвитку в Україні була впроваджена Програма сприяння торгівлі (Trade Facilitation Programme – TFP) із загальним бюджетом у 270 млн. дол. для стимулювання зовнішньоторговельних зв'язків між країнами Центральної та Східної Європи та СНД. Одним із напрямів Програми сприяння торгівлі є енергомодернізація, яка доступна для перспективних компаній-експортерів. У програмі задіяні «Укресімбанк», «Укрсіббанк» і «Мегабанк».

Також будь-яка фізична особа, яка має доступ до житлового приміщення в Україні та бажає поліпшити його енергоефективність, може скористатися програмою «IQ Energy», що дає змогу в період з 7 квітня 2016 р. до 10 вересня 2020 р. отримати грант в розмірі до 3 000 євро, а також дає можливість отримання кредиту на суму до 15 тис. євро в еквіваленті. Кошти виділяються Європейським банком реконструкції та розвитку, а сплачуються гранти фінансовими установами, які є учасниками програми («Райффайзен банк Аваль», «ОТП Банк» та «Укрсіббанк»), за результатами успішної верифікації проектів інженерами програми «IQ Energy». Згідно з програмою домогосподарства, що проживають у квартирах або приватних будинках, можуть отримати кредит та грант для здійснення заходів енергоефективності. Бюджет програми до 2020 р. складає 90 млн. євро, зокрема 75 млн. євро від ЄБРР для надання кредитів та 15 млн. євро від фонду E5P для надання грантів [14].

Згідно з цією програмою банки-партнери пропонують клієнтам різні типи кредитів (від безпроцентної розстрочки на три-шість місяців і оплати товарів кредитною картою до фінансування комплексних проектів модернізації наявного житла і будівництва нового). Відсоткова ставка за кредитом в межах програми «IQ Energy» складає 30%, компенсація перераховується на рахунок клієнта в євро протягом трьох-п'яти тижнів з моменту електронного підтвердження заявки. Водночас рівень переплати за цим кредитом може бути як мінімальним, так і досить високим; умови відрізняються залежно від вибраного банку та продукту, а розмір компенсації становить лише 15–20% від суми кредиту.

27 вересня 2013 р. в Україні був розпочатий Проєкт USAID (United States Agency for International Development – Агентство США з міжнародного розвитку) «Муніципальна енергетична реформа в Україні». Бюджет Проєкту USAID складає 16,5 млн. дол. США, а сам він триватиме до 31 березня 2018 р. Основною метою цього проєкту є підвищення енергетичної безпеки України через удосконалення енергетичної політики, розвиток енергоефективності та збільшення інвестицій в енергетичний сектор. Вважається, що збільшена енергоефективність кінцевого споживання у поєднанні зі збільшеним виробництвом чистої енергії у середніх та великих містах допоможуть скоротити споживання традиційної енергії в Україні, знизити витрати на енергоносії та скоротити імпорту енергоресурсів. Крім того, важливим завданням

проєкту USAID є значне скорочення викидів парникових газів, які є результатом неналежного використання енергетичних ресурсів на місцевому рівні. Містами-партнерами цього проєкту є 35 населених пунктів України [15].

Місцеві органи влади також виділяють додаткові кошти із власних бюджетів для впровадження проєктів з енергоефективності. Фінансування може надаватися як через приєднання до різних державних фондів, так і безпосередньо з бюджету на відповідні проєкти енергоефективності. Також є можливість залучати зовнішнє фінансування від МФО під державні гарантії або інших кредиторів. В найбільших населених пунктах України діють окремі місцеві програми підвищення енергоефективності, наприклад, в Києві, Рівному, Вінниці, Тернополі, Дніпропетровську, Черкасах та Хмельницькому. Кошти за програмами спрямовуються на утеплення житлових та громадських будівель, модернізацію систем централізованого опалення, встановлення лічильників тощо.

Висновки. Україна є енергодефіцитною державою, яка імпортує значну частку природного газу, нафти і нафтопродуктів. Така структура паливно-енергетичного балансу є неприйнятною з точки зору енергетичної безпеки. Отже, для української держави вкрай актуальним питанням є суттєве зменшення неефективного споживання енергетичних ресурсів. Успішне здійснення політики енергозбереження шляхом реалізації проєктів підвищення енергоефективності матиме низку позитивних наслідків для економіки України, таких як підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, зменшення залежності країни від імпортованих енергоносіїв, створення додаткових робочих місць та стимулювання інноваційного процесу.

Проте нині головною перешкодою реалізації такої політики є недостатні обсяги фінансування проєктів енергозбереження в Україні. Держава через дефіцитний характер бюджету країни уникає участі у видатках такого характеру. Банківське кредитування є, хоч і перспективним, проте все ж непопулярним інструментом фінансування енергоефективності. Створення спеціальних енергоефективних кредитних продуктів банками відбувається дуже повільно. Це зумовлено високими відсотковими ставками на ринку, що не передбачають різного виду відшкодування, тому не можуть конкурувати з умовами спеціальних програм з енергоефективності («теплі» кредити, «IQ Energy» тощо).

Щодо фінансової підтримки, яку надають міжнародні фінансово-кредитні установи та організації, то вони носять все ж епізодичний характер і не є великими за обсягами. Окрім того, майже всі наявні програми спрямовані переважно на індивідуальні проєкти з енергоефективності, але досягти значного ефекту економії можна лише за рахунок комплексних проєктів, що забезпечать ефективне використання енергоресурсів під час споживання.

Проте питання енергоефективності не втрачтиме своєї актуальності для України ще найближчі 10 років. Вирішення проблеми з фінансуванням проєктів з енергоефективності однозначно лежить у площині підвищення рівня їх інвестиційної привабливості як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів. Перші кроки у цьому напрямі були зроблені із розробкою Інтерактивної карти проєктів з енергоефективності та відновлюваної енергетики – UAMAP. Вона акумулює інформацію про проєкти з енергоефективності та відновлюваної енергетики в Україні і має на меті забезпечити комунікацію між ініціаторами таких проєктів та інвесторами з метою сприяння залучення інвестицій у ці сфери.

Подальші дослідження за цим напрямом слід проводити у контексті пошуку шляхів залучення найбільш сучасних досягнень у сфері енергозберігаючих технологій та їх здешевлення для приватних суб'єктів, а також у

розробці ефективного механізму з реалізації діючих та нових програм надання фінансової підтримки у формі пільгового кредитування від міжнародних організацій та зацікавлених вітчизняних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Звіт «Механізм фінансування заходів енергоефективності в Україні» / Сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Mehanizmi-finansuvannya-zahodiv-energoefektivnosti-v-Ukrai--ni.pdf>.
2. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2623-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
4. Про енергозбереження : Закон України від 1 липня 1994 р. № 74/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
6. Про альтернативні види палива : Закон України від 14 січня 2000 р. № 1391-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.
7. Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації : Закон України від 9 квітня 2015 р. № 327-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/327-19>.
8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації : Закон України від 9 квітня 2015 р. № 328-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/328-19>.
9. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>.
10. Про Фонд енергоефективності : Проект Закону України від 26 грудня 2016 р. № 5598 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60811.
11. Кабмін в бюджеті-2017 виділив на програму «теплі кредити» 400 мільйонів // Сайт інформаційного агентства УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.ua/realstate/1616431-kabmin-z-byudjetu-2017-vidiliv-na-programu-tepli-krediti-400-milyoniv.html>.
12. Київське ОСББ отримало найбільший в Україні «теплий» кредит // EcoTown [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecotown.com.ua/news/Kyivivske-OSBB-otrymalo-naybilshyy-v-Ukrayini-teplyy-kredyt-mayzhe-10-mln-hrn>.
13. Теплі кредити // Сайт ПриватБанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://privatbank.ua/teplyje-kredity-uteplajems-a-vmeste>.
14. Офіційний сайт програми “IQ Energy” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iqenergy.org.ua>.
15. Офіційний сайт проект USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.merp.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=1046&lang=uk.

Анотація. Стаття посвячена виявленню сучасних тенденцій в наданні фінансової підтримки оточуваним проектам, пов'язаним з енергозбереженням. Авторами проаналізована нормативна база, регулююча політику в сфері енергетичної безпеки та ефективності в Україні. Досліджені основні джерела фінансування інвестицій в енергозберігаючі технології. Встановлено, що засоби державного та місцевого бюджетів, державних спеціалізованих фондів практично не задіяні в даному процесі. Виявлено, що найбільш активно в Україні для фінансування енергозберігаючих проектів використовуються інструменти банківського кредитування, а також грантові та кредитні програми міжнародних організацій та фінансово-кредитних установ.

Ключові слова: енергозбереження, енергоефективність, проект, інвестиції, фінансування, кредит.

Summary. The article is devoted to identification of current trends in providing of financial support to domestic energy saving projects. Authors analyzed the normative base for Ukrainian policy of energy security and efficiency. The main financing sources of investment in energy saving technologies are investigated. It was clarified that the funds of state and local budgets as well as state specialized funds are almost not involved in this process. It is revealed that the most popular instruments for financing of energy saving projects in Ukraine are bank lending, grant and credit programs of world organizations and international financial and credit institutions.

Key words: energy saving, energy efficiency, project, investment, financing, credit.